Náučný chodník Hajnáčka

Kraj:	Banskobystrický
Okres:	Rimavská Sobota
Geomorfologická jednotka:	Cerová vrchovina
Geologická jednotka:	sopečné pohorie
Chránené územia:	Chránená krajinná oblasť Cerová vrchovina a prírodná rezervácia Hajnáčsky hradný vrch
Prístup:	bus Hajnáčka, Jednota a pešo po žltej turistickej značke k východu (podľa smeroviek Hrad/Vár)
Východisko:	Hajnáčka, zvonica pod hradom (turistické rázcestie Z × Ž)
Trasa:	Hajnáčka: zvonica pod hradom – hrad Hajnáčka
Dĺžka, prevýšenie:	400 m, prevýšenie 60 m
Čas prechodu:	0,5 h
Počet zastávok:	4
Náročnosť:	nenáročná trasa

Zameranie chodníka: prírodovedné, ochranárske, kultúrno-historické

Typ chodníka: samoobslužný, líniový, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: Trasa je súbežná so zelenou turistickou značkou.

Rok otvorenia: 2014, 2018 obnova

Aktuálny stav: Informačné panely sú v dobrom stave.

Textový sprievodca: nie je

Kontakt: Obecný úrad Hajnáčka, Hajnáčka 484, 980 33 Hajnáčka, tel. 047 / 5812 143

Poznámka: Texty informačných panelov sú v slovenčine, maďarčine a angličtine.

Upozornenie: Vstup do areálu zrúcaniny hradu Hajnáčka je na vlastné nebezpečenstvo.

Využiteľnosť pre školy

Náučný chodník je vhodný pre terénne vyučovanie ako zaujímavá exkurzná lokalita.

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Hajnáčka. Obec na južnom Slovensku juhovýchodne od Fiľakova v strednej časti Cerovej vrchoviny na strednom toku Gortvy, pravostranného prítoku Rimavy. Písomne sa **hrad**, postavený na mieste staršej pevnosti na nápadnom vulkanickom vrchu nad obcou (pozri heslá nižšie), spomína v roku 1245. Obec sa vyvinula z majera pod hradom, obyvatelia sa venovali najmä roľníctvu a pastierstvu. Obec značne trpela počas tureckých vpádov. Po spustnutí hradu v 18. storočí patrila viacerým zemianskym rodinám, ktoré pripomína napr. opustená klasicistická prízemná dvojtraktová Kubíniho, resp. Ebeczkého kúria z roku 1820, zachovaná spolu s hospodárskou budovou v centre obce. V polovici 19. storočia tu pri sírnom prameni vznikli kúpele na liečenie reumatických, cievnych a ženských chorôb, ktoré po roku 1945 zanikli. Pri hlinisku asi 3 km severne od obce (pri železničnej stanici) vznikla v 19. storočí väčšia tehelňa, od roku 1950 závod Ipeľských tehelní a kameňolom. V rokoch 1938 – 1944 bolo územie pripojené k Maďarsku. V obci stojí rímskokatolícky kostol Narodenia Panny Márie z roku 1996.

Hrad Hajnáčka. Nepatrné zvyšky stredovekého pôvodne kráľovského hradu na nápadnej vulkanickej vyvýšenine s bralným vrcholom severne nad obcou Hajnáčka, budovaného od 13. storočia na mieste staršej pevnosti. Dobudovali ho v polovici 15. storočia ako obranný. Napriek tomu ho v roku 1545 Turci dobyli a rok ovládali. Na prelome 16. a 17. storočia ho ako súčasť protitureckej obrannej línie znovu opevnili, avšak Turci ho opäť v rokoch 1645 – 1649 okupovali. Po požiari v roku 1703 hrad už nebol obnovený. Členité hradné bralo, budované bazaltovým tufom a brekciami i bazaltom, bolo organickou súčasťou budovy neveľkého hradu, resp. jeho opevnenia a neveľké zvyšky múrov miestami dokonale splývajú so skalou. Zreteľné je hradné schodisko vysekané priamo v skalnom podloží, ktorým možno vyjsť záverečným úsekom náučného chodníka k zabezpečenej skalnej vyhliadke. Okrem toho je zachovaná len pivnica na pušný prach.

Prírodná rezervácia Hajnáčsky hradný vrch. Chránené územie v Cerovej vrchovine priliehajúce k severnému okraju intravilánu Hajnáčky vyhlásené v roku 1958 na takmer celom území v krajine dominantného kužeľovitého sopečného **Hajnáčskeho hradného vrchu (310 m n. m.)** s čnejúcim vrcholovým bralom, význačnými ukážkami geologickej stavby v odkryvoch, dokumentujúcich záverečnú fázu neogénneho vulkanizmu, a výskytom pôvodného rastlinstva a živočíšstva. Vrch je erózno-denudačne vypreparovanou diatrémou – výplňou prívodného kanála výbušnej sopky (maaru), ktorého kráterový lem bol tiež celý odstránený. Obnažený vulkanický komín budujú bazaltové tufy a brekcie, ktoré prerážajú mladšie (mladopliocénne) bazaltové žily (dajky). V spodnej časti brala, pri chodníku, sú v skalnej stene pozorovateľné aj prepečené staršie pieskovce z podložia, vytrhnuté a

vynesené pri sopečnej činnosti. Cenné rastlinné spoločenstvá skál a pozostatky teplomilných spoločenstiev sú tu výrazne ovplyvnené šírením nepôvodného agáta bieleho. Vo vrcholovej bralnej časti sú drobné zvyšky hradu Hajnáčka (viac v samostatnom hesle).

Národná prírodná rezervácia Ragáč. Chránené územie v Cerovej vrchovine východne od Hajnáčky vyhlásené v roku 1964 vo vrcholovej oblasti výrazného masívu **Ragáča (537 m n. m.)** na ochranu geologických a geomorfologických javov dokumentujúcich finálnu sopečnú činnosť v oblasti Cerovej vrchoviny a prirodzených lesných spoločenstiev s výskytom chránených a iných zriedkavých druhov rastlín a živočíchov. Pretiahnutý takmer kužeľovitý vrch predstavuje troskový kužeľ zložený z neogénnych aglomerátov a lapilovo-troskových tufov s bazaltovými bombami a neskorším prienikom bazaltového neku. Smerom k juhu sa tiahne od okraja kužeľa, aspoň 80 m prevyšujúceho svoje okolie, v pleistocéne vyliaty bazaltový lávový prúd tvoriaci chrbát Borkút. V masíve Ragáča sa vyskytuje viacero jaskýň, napr. vulkanicko-exhalačné Ebeczkého jaskyňa v bazaltoch (dlhá 17 m), Komín na Ragáči (6 m dlhý) a Studňa na Ragáči (13 m hlboká), obe posledné v bazaltových aglomerátoch. Rezervácia je súčasťou územia európskeho významu Cerová vrchovina a chráneného vtáčieho územia Cerová vrchovina-Porimavie (obe sú súčasťou sústavy Natura 2000).

Národná prírodná pamiatka Kostná dolina. Chránené územie v Cerovej vrchovine juhovýchodne od Hajnáčky vyhlásené v roku 1994 na ochranu významnej paleontologickej lokality v dolinke na severnom svahu vrchu Matrač s bohatými nálezmi z konca neogénu, ktoré v sedimentoch pliocénneho kráterového jazera, vypĺňajúceho neveľký maar (vulkanický výbušný kráter) s eliptickým pôdorysom (asi 80 × 50 m), odkryl výmoľ. Lokalita sa stala známou začiatkom druhej polovice 19. storočia, kedy miestny zemepán E. Ebeczky poslal nájdené kosti do budapeštianskeho a viedenského múzea. Od prvého prieskumu J. Szabóa v roku 1861 ju s prestávkami skúmali mnohí významní paleontológovia a nálezmi kosťových pozostatkov cicavcov, najmä mastodontov, nosorožcov a tapírov, ale aj pandy, opíc či hyeny, ako aj iných druhov živočíchov a otlačkov rastlín stala sa typovou lokalitou biostratigrafickej škály – zóny NM 16a cicavcov európskeho neogénu. Nálezy kostí sa nachádzajú v rôznych múzeách, prevažne v Budapešti, Viedni i Rimavskej Sobote. Rezervácia je súčasťou rozsiahleho chráneného vtáčieho územia Cerová vrchovina-Porimavie (obe sú súčasťou sústavy Natura 2000).

Vyššie opísané geologicko-geomorfologické atrakcie v území náučného chodníka sú náučnými lokalitami medzinárodného **Novohrad-Nógrád globálneho geoparku UNESCO** (viac v textoch k náučnému chodníku Mestský park Fiľakovo).

Chránená krajinná oblasť (CHKO) Cerová vrchovina. Chránené územie pri hranici s Maďarskom južne od Rimavskej Soboty vyhlásené v roku 1989 v lesnatej vyššej časti geomorfologického celku Cerová vrchovina, ktorý je severným výbežkom vrchoviny Cserhát v Maďarsku a je typický mladým vulkanickým reliéfom. Cerová vrchovina je svojráznym územím budovaným v paleogénno-neogénnom mori sedimentovanými ílmi, pieskovcami, zlepencami, do ktorých po ich tektonickom výzdvihu začiatkom neogénu vnikli andezitové lakolity – po ich erózno-denudačnom vypreparovaní sú to dnešné najvyššie vrchy Karanč (725 m n. m.) a Šiator (660 m n. m.) v okolí Šiatorskej Bukovinky. Na prelome neogénu a kvartéru sa do paleoúdolí vyliali bazaltové lávové prúdy – po ich následnom vypreparovaní z relatívne menej odolných sedimentárnych hornín vznikol inverzný reliéf – na miestach pôvodných údolí sú dnes tiahle ploché chrbty, napr. Mačacia, Belina, Pohanský hrad, Borkút, Chrasť (s dĺžkou až 11 km, ležiaci mimo územia CHKO). V reliéfe tiež nápadne vystupujú vypreparované bazaltové a brekciové výplne sopečných komínov – neky, diatrémy – (Šomoška, Hajnáčsky hradný vrch, Šurice (Soví hrad), Steblová skala) a zvyšky troskových kužeľov (Medvedia výšina, Monosa, Ragáč, Dunivá hora, Veľký Bučeň a Malý Bučeň (oba mimo územia CHKO)). Lesy CHKO vytvárajú pestrú mozaiku od lesostepných a rozvoľnených spoločenstiev na skalných lokalitách cez zapojené dubové lesy prevažne na južných až po bučiny na severných expozíciách svahov s hlavnými drevinami dubom cerovým, bukom lesným, dubom zimným a hrabom obyčajným. Z chránených druhov rastlín sa tu vyskytuje

napr. poniklec lúčny český (*Pulsatilla pratensis* subsp. *bohemica*), poniklec veľkokvetý (*Pulsatilla grandis*), hlaváčik jarný (*Adonis vernalis*), ľan chlpatý hladkastý (*Linum hirsutum* subsp. *glabrescens*), kukučka vencová (*Lychnis coronaria*) a rôzne druhy vstavačov (*Orchis*). Zoogeograficky územie patrí do panónskeho pásma stepí. Z viacerých vzácnych skupín bezstavovcov tu bolo zistených mnoho ohrozených druhov chrobákov a motýľov, zo stavovcov napr. skokan rapotavý, jašterica zelená, hadiar krátkoprstý, včelárik zlatý, výrik lesný a viaceré druhy netopierov využívajúce podzemné pseudokrasové priestory. Celé územie CHKO je súčasťou rozsiahlejšieho chráneného vtáčieho územia Cerová vrchovina-Porimavie a obsahuje viacero území európskeho významu, napr. Cerová vrchovina, Soví hrad, Vodokáš, Pieskovcové chrbty (obe kategórie sú súčasťou sústavy Natura 2000).

Názvy informačných panelov

1. Hajnáčsky hrad
2. Prírodná rezervácia Hajnáčsky hradný vrch
3. Bazaltové bralo
4. Panoramatický výhľad

Informačné panely v teréne nie sú označené názvom náučného chodníka, ale nápisom „Novohrad-Nógrad UNESCO Global Geopark“ a nie sú číslované .

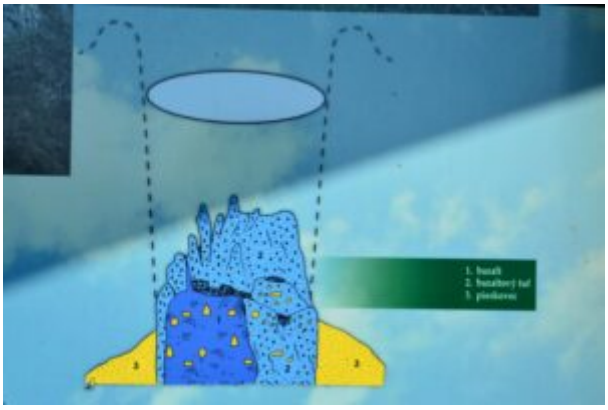

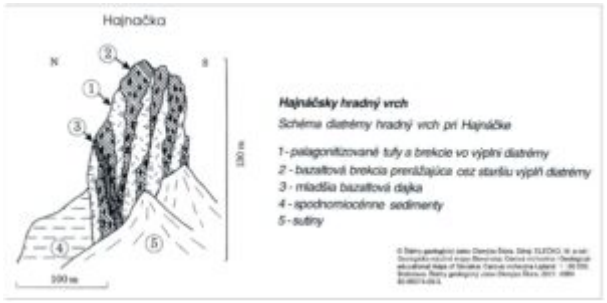

Hajnáčsky hradný vrch

Schéma diatrémy hradný vrch pri Hajnáčke

1 - paleogénizované tufy a brekcie vo výplni diatrémy
2 - bazaltová brekcia prerážajúca cez staršiu výplň diatrémy
3 - mladšia bazaltová dajka
4 - spodnomiocénne sedimenty
5 - sutiny

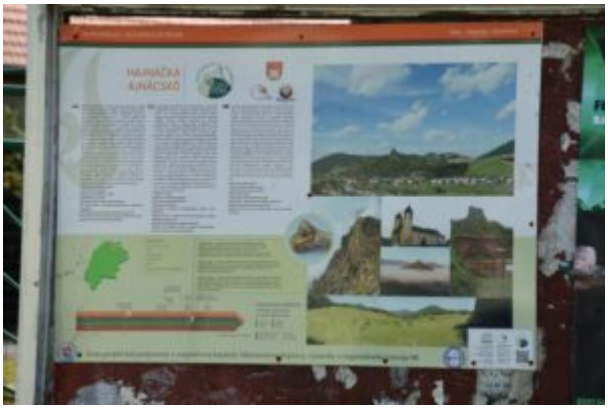

HAJNAČKA
KAMAČSKÁ

MAPY.CZ